

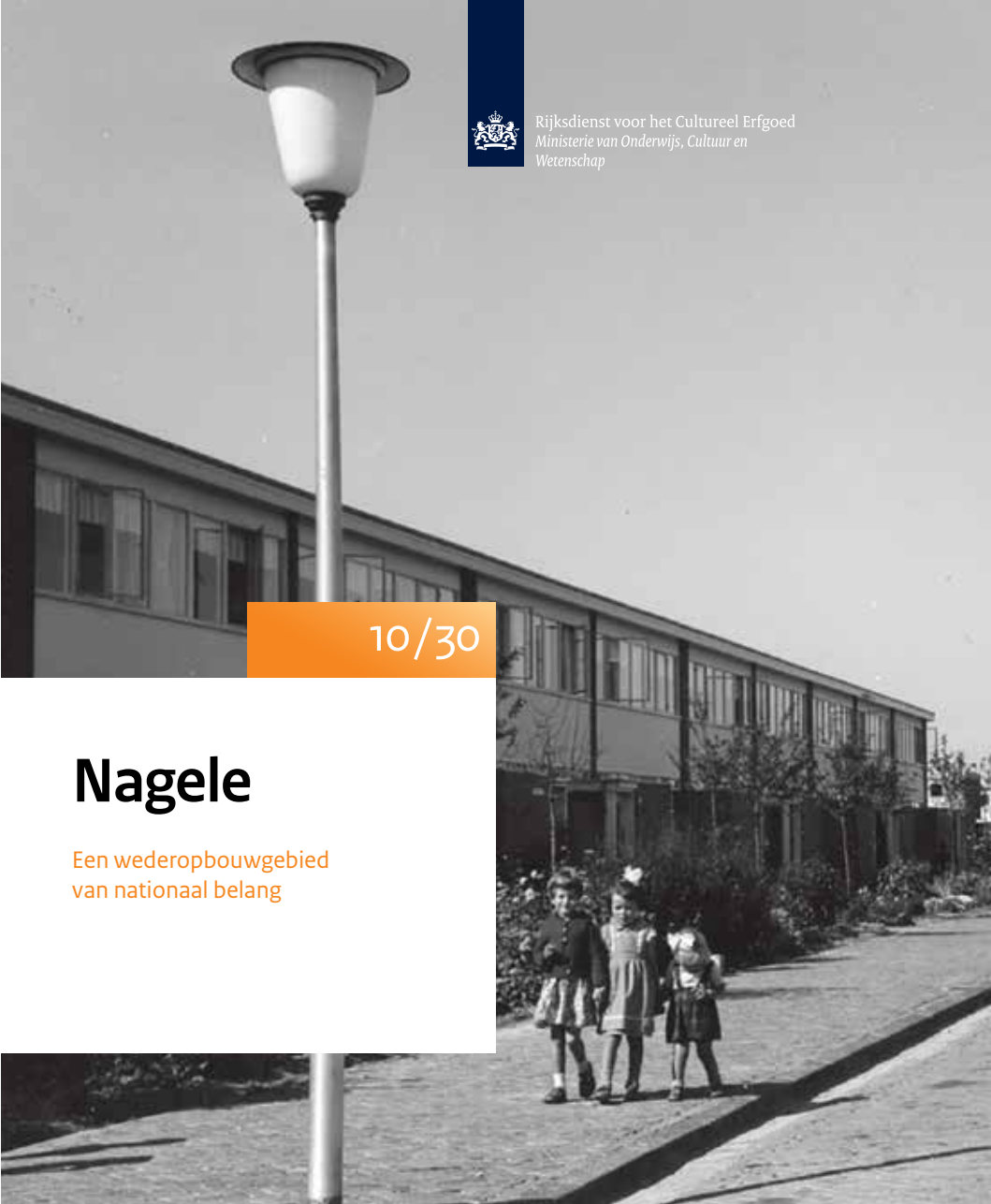

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

10/30

Nagele

Een wederopbouwgebied
van nationaal belang

“Dit dorp zal er straks niet uitzien als al de andere dorpen [...] wat nu al vele tongen in beweging heeft gebracht en nog vele malen zal doen.”

Uit: Friese Koerier, woensdag 14 maart 1956

Foto Collectie Huis Nieuwe Instituut

Werkgroep Nagele in overleg. Still uit “Een nieuw dorp op nieuw land” door Louis van Gasteren, 1960.

“De ideeën waar Nagele voor staat, vooruitstrevend en innovatief bouwen, met een nadruk op groen en gezamenlijkheid, is een boodschap die het waard is wereldwijd te verkondigen.”

Uit: Ontwikkelperspectief Nagele, juli 2012

Foto Bas Horsting

Ontwerplab Nagele in overleg over vernieuwingsplannen voor het dorp, 2010.

Wederopbouwperiode

Wie de kaart van Nederland van eind jaren dertig vergelijkt met die van eind jaren zestig ziet grote veranderingen. Het aanzicht en de inrichting van steden, dorpen en landelijke gebieden zijn ingrijpend veranderd. De Tweede Wereldoorlog richtte zware verwoestingen aan. De gebouwen en infrastructuur in honderden dorpen en steden lagen in puin of raakten zwaar beschadigd. Al tijdens de oorlog begon een centraal geleide rijksdienst met het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw. Dit was niet de enige ruimtelijke opgave waar de overheid voor stond tijdens de wederopbouwperiode. Voor de oorlog leefden al andere grote wensen die nog niet vervuld waren zoals de uitbreiding en vernieuwing van steden en de modernisering van het platteland.

De wederopbouw was ook een periode van optimisme en modernisering. Nieuwe materialen en verkavelingspatronen deden hun intrede, evenals een nieuwe wijkopbouw met veel groen. Het motto van de stad werd licht, lucht en ruimte. Daarnaast kwamen er steeds meer auto's waar rekening mee gehouden moest worden in de plannen.

Selectie van 30 wederopbouwgebieden

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd. De gebieden worden beschouwd als toonbeelden van de wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (de herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (de planmatige, stedelijke uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

De rol van het Rijk en de gemeenten

De selectie als één van de 30 wederopbouwgebieden zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Het Rijk heeft ervoor gekozen deze gebieden niet als rijksbeschermd gezichten aan te wijzen. De uitdaging voor de gemeente en haar bewoners is om een manier te vinden waarop nieuwe ontwikkelingen en behoud van het karakter van de wijk samen kunnen gaan.

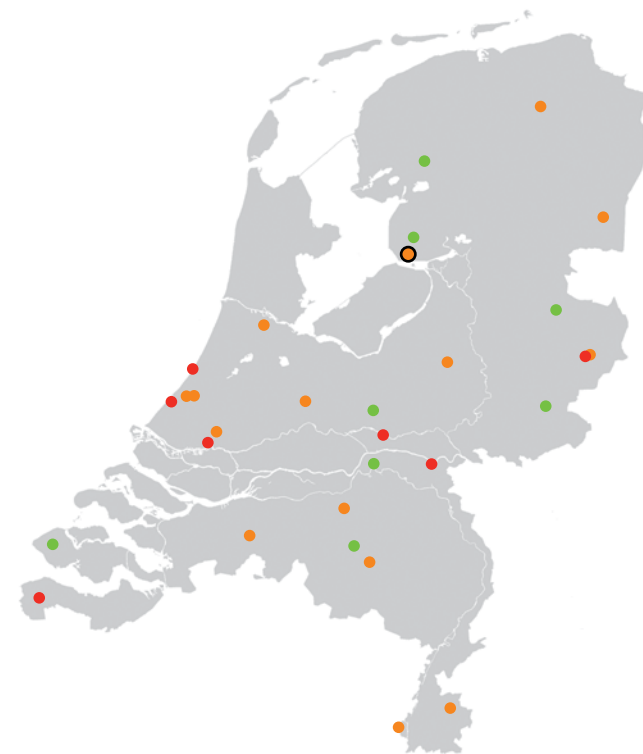
Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota Visie erfgoed en ruimte. Kiezen voor karakter (VER). Deze nota beschrijft hoe het Rijk een rol ziet voor het cultureel erfgoed in de ruimtelijke ordening. Ook wordt geschetst op welke manier publieke en private partijen rondom cultureel erfgoed en ruimtelijke ordening zouden moeten samenwerken. Het Rijk wil stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven. Om dat te bereiken wil het Rijk (bestuurlijke) afspraken maken met de betrokken gemeenten.

Naoorlogse woonwijken

De bouw van deze uitbreidingswijken kwam na de oorlog op gang om het tekort aan woningen op te vangen. Kenmerkend is dat het vaak gaat om grootschalige uitbreidingen met seriematige of herhaalde bouwblokken: veel rijtjeswoningen en gestapelde meergezinswoningen. De wijken zijn ruim opgezet en hebben een groen karakter. Ze kennen vaak eigen voorzieningen op loopafstand bij elkaar: winkels, scholen, kerken en gezondheidszorg. Dit in tegenstelling tot veel vooroorlogse buurten met gesloten bouwblokken in smalle straten met een winkeltje op de hoek en weinig groen. Nagele is een bijzonder voorbeeld van het Nieuwe Bouwen.

30 wederopbouwgebieden

- Wederopbouwkeren
- Naoorlogse woonwijken
- Landelijke gebieden
- Nagele

Wederopbouwkeren

01. Hengelo binnenstad
02. Katwijk aan Zee Boulevardzone
03. Den Haag Atlantikwallzone Kijkduin-Zorgvliet
04. Rhenen binnenstad
05. Rotterdam oostelijke binnenstad
06. Nijmegen binnenstad
07. Oostburg

Naoorlogse woonwijken

08. Groningen De Wijert-Noord
09. Emmen Emmermeer, Angelslo en Emmerhout

10. Nagele

11. Amsterdam Westelijke Tuinsteden
12. Hengelo Klein Driene I en II
13. Apeldoorn Kerschoten
14. Den Haag Mariahoeve
15. Leidschendam-Voorburg De Heuvel Prinsenhof
16. Utrecht De Halve Maan
17. Rotterdam Ommoord
18. Den Bosch Plan Zuid/De Pettelaar
19. Breda De Heuvel
20. Eindhoven 't Hool
21. Heerlen Vrieheide
22. Maastricht De Pottenberg

Landelijke gebieden

23. Skarsterlân Haskerveenpolder
24. Noordoostpolder
25. Vriezenveen
26. Berkelland Beltrum I
27. De Groep en omgeving
28. Maas en Waal-West
29. Veere Walcheren
30. Boxtel en Best De Scheeken

Atlas van de wederopbouw in Nederland

De atlas biedt een overzicht van de 30 geselecteerde wederopbouwgebieden en vertelt het verhaal van de ruimtelijke ordening in Nederland aan de hand van een aantal essays.

ISBN 978-94-6208-092-8

Nagele is één van de dertig door het Rijk geselecteerde naoorlogse gebieden met een bijzondere cultuurhistorische betekenis. De gebieden tonen samen het tijdperk van de wederopbouw.

Voor meer informatie:

www.noordoostpolder.nl
www.museumnagele.nl
www.kiezenvoorkarakter.nl
www.noordoostpolder.nl/Uitvoeringslabnagele/_/Actueel

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

De RCE ondersteunt gemeenten bij het opstellen en uitvoeren van plannen die het karakter van de wederopbouwgebieden voor de toekomst behouden. De RCE vindt het belangrijk dat specifieke kennis over de wederopbouwperiode ontwikkeld wordt en beschikbaar komt. Het kennisplatform wederopbouwgebieden vervult hierin een centrale rol.

Zie ook: www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/wederopbouw

Nagele

Het dorp Nagele in de Noordoostpolder is een schoolvoorbeeld van het 'Nieuwe Bouwen' (1920-1960), dat nieuwe opvattingen over stedenbouw en architectuur weerspiegelt. Licht, lucht en ruimte waren het adagium.

Gebouwen met rechte lijnen en vlakken en platte daken, omzoomd door een gordel van bomen, domineren het beeld in Nagele. Daarmee verschilt het polderdorp sterk van de andere kernen van de Noordoostpolder, die een traditionelere opzet en bebouwing hebben. Nagele is uniek omdat er geen ander dorp is in Nederland waar alle belangrijke moderne architecten van het Nieuwe Bouwen samenwerkten en een 'ideaaldorp' maakten in de wederopbouwperiode.

Modern bouwen op nieuw land

Architectengroepen De 8 en Opbouw, vertegenwoordigers van dat Nieuwe Bouwen, kregen in Nagele de kans om hun ideeën te realiseren in een nieuw dorp, op nieuw aangelegd land. Toonaangevende ontwerpers zoals Gerrit Rietveld, Aldo van Eyck, Cornelis van Eesteren, Mien Ruys, Jaap Bakema, Lotte Stam-Beese en Mart Stam werkten er aan mee. Omdat de kaart na het droogleggen van de Noordoostpolder (1936-1942) letterlijk nog een onbeschreven blad was, hadden de architecten veel vrijheid bij het ontwerpen van de ruimtelijke structuur. Ze kozen voor een centrale, open, groene ruimte waarin de drie scholen, de vier kerken en het wijkgebouw een plek kregen. Daaromheen loopt de ringweg. De woonhoven zijn om de centrale ruimte gegroepeerd.

Collectief ontwerp

De ontwerpfase van Nagele duurde van 1947 tot 1954. Aldo van Eyck en Daniël van Ginkel tekenden het definitieve ontwerp. Dit plan was het resultaat van zeven jaar ontwerpen en discussiëren door de groep architecten, stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten die aan Nagele werkte. In het plan vormen het stedenbouwkundig ontwerp en de groeninrichting één geheel. De functies wonen, werken, verkeer en recreatie werden volgens de principes van het Nieuwe Bouwen gescheiden en kregen alle een specifieke plek in het dorp.

Tussen 1992 en 2002 is Nagele aan de zuidkant uitgebreid met 124 woningen. Een deel van de bosgordel werd hiervoor verplaatst, zodat de nieuwbouw binnen de groensingel kwam te liggen. Vanaf 2009 zijn er plannen gemaakt om het dorp een tweede leven te geven. Vernieuwing moet een oplossing bieden voor problemen als slijtage, leegstand en vergrijzing. Nieuwbouw en renovatie van woningen en van de Zuiderwinkels staan op de agenda. Deze projecten worden uitgevoerd met oog voor het bijzondere verleden van het dorp.

1 gereformeerde kerk door architectenbureau Van den Broek en Bakema	5 De rooms-katholieke kerk door architectenbureau Taen en Nix. Nu Museum Nagele
2 Woningen door Gerrit en Jan Rietveld eind jaren '50	6 Plastiek "De Ploeger" Museum Nagele
3 Centrale groene middengebied	7 Museum Nagele interieur
4 Één van de scholen door Aldo van Eyck en Daniël van Ginkel	8 Zuiderwinkels Nagele, 1959
	9 Middenterrein van Karwijhof

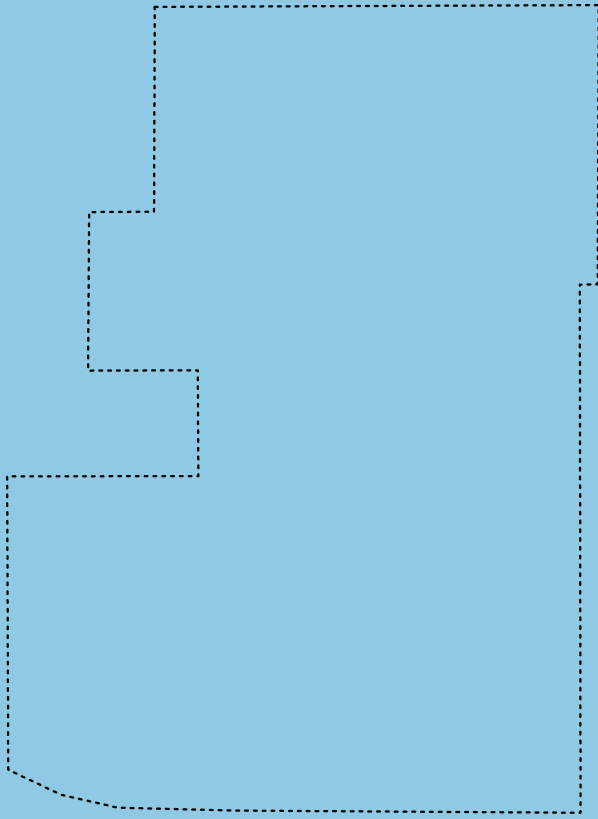
Colofon

Tekst Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / Grafisch ontwerp En-publique.nl / Kaarten Must / Foto cover Nieuwland erfgoed centrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, foto's en dia's, Potuyt

1930

Zuiderzee

2010

